

Araştırma Makalesi/Research Article

TÜRK GÜREŞİNDE KİSPET, KİSPET USTALIĞI VE KİSPET ÜZERİNE İNANIŞLAR*

Mehmet DERVIŞOĞLU**

ÖZ: Küreselleşen dünyada, baskın kültürlerin diğer kültürleri asimile etmesi, dünya çapında yok olmaya yüz tutmuş kültürlerin tekrar canlandırılması için uluslararası koruma programlarının geliştirilmesine sebep olmuştur. 17 Ekim 2003 tarihinde imzalanan ve Türkiye'nin de 2006 yılında taraf olduğu Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, ülkeler için kültür sorununu uluslararası bir sorumluluk alanı haline getirmiştir. Bundan sonra, bahsettiğimiz şekliyle yerel kültürel ürünleri dünyaya tanıtmak adına Türkiye'den sema gösterileri, âşıklık geleneği gibi kültürel değerlerimizin yanında 2010 yılında Kırkpınar Yağlı Pehlivan Güreşleri de UNESCO'nun "Dünya Kültür Mirası" listesine alınmıştır. Yağlı güreşlerin Türk spor ve eğlence kültüründe çok mühim bir mevki bulunmaktadır. Bu mevki sadece sporun teknikleriyle değil güreşin elementleri diyebileceğimiz kispet, yağ, cazgır, davulcu-zurnacı vb. ile dolmuştur. Özellikle pehlivanın yarısı diye tanımlanan kispet yağlı güreşin olmazsa olmazıdır. Özel bir işçilik isteyen kispet, her deri ustasının yapabileceği bir iş değildir. Yağlı güreşin kökeninde bulunan İslami unsurlar tasarımından, giyimine kadar kispete de tesir etmiştir. Bu bağlamda çalışmamızda kispet, kispet üzerine inanışlar ve kispet ustalığı ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yağlı güreş, Kispet, Halk inanışları

KİSPET IN TURKISH WRESTLING, MASTERY OF KİSPET AND BELIEFS ABOUT KİSPET

ABSTRACT: In the globalizing world, dominant cultures assimilate the other cultures to the stage of polling, has led to the development of international protection programs for the revitalization of extinction cultures around the world. Signed on 17 October 2003 and that Turkey is a party to the 2006 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage has made the issue of culture an international responsibility for countries. Thereafter, introduce local culture products to the world, as well as our cultural values semah performance, minstrelsy tradition from Turkey, Kırkpınar Oil Wrestling in 2010 in the UNESCO "World Heritage" list it was taken.

---

* Bu makale, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Dr. Öğr. Üyesi Selma Sol danışmanlığında Mehmet Dervişoğlu tarafından hazırlanan Kırkpınar Güreşlerinin Halk Bilimsel Açısından İncelenmesi başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Öğr.Gör. Dr. Trakya Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, mvdervisoglu@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5145-2988>

Geliş Tarihi (Received): 10.04.2018
Kabul Tarihi (Accepted): 22.06.2018

Oil wrestling has a very important position in Turkish sports and entertainment culture. This position is filled not only with sports techniques but with wrestling elements such as kispet, oil, cazgir (announcer), musicians and so on. Especially kispet half of the wrestlers and It should be absolute in oil wrestling. Kispet want a special workmanship, every leather master does not sew it. There are Islamic elements in the origin of greasy wrestling. From design to clothing, kispet was influenced by them. In this context, our work has been dealt with the kispet, beliefs about kispet and mastery of kispet.

Keywords: Oil wrestling, kispet, folk beliefs

Giriş

Derinin işlenerek kullanılması neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Kolay işlenmesinin yanında uzun ömürlü olması; giyecek, saklama, aksesuar vb. ihtiyaçları gidermede insanların ilgisini çekmiştir. Konumuz bağlamında bir spor müsabakası için kıyafet olarak tercih edilmesi sık görülen bir husus değildir. Ancak güreşin aslında bir savaş hazırlığı olduğu düşünüldüğünde kispeti derinin savaş ve savunma alanlarındaki kullanımına dahil etmek mümkündür.

İnsanlar daha Paleolitik (Eski/Yontma Taş Çağı İÖ. 6000000-10000) Çağ ile Mezolitik (Epi-Paleolitik) Çağlar döneminde deriden yararlanmışlardır. Yapılan arkeolojik kazı ve çalışmalarda bulunan mağara resimleri, deri işlemede kullanılan kazıyıcılar, kesici bıçaklar, delmeye yarayan bizler¹ ve dikmeye yarayan iğneler bunu ispat etmektedir.²

Türklerde derinin kullanımı ise Orta Asya steplerine kadar uzanmaktadır. Türk deri sanatının izlenebileceği en eski örnekler, Hun kurganlarından çıkarılan deri eşyalardır. Özellikle MS. II. ve IV. asra ait Kenkol kurganında çıkarılan iki ceset üzerindeki deri pantolonlar ve çarıklar dikkat çekicidir.³ İşlenmesi kolay ve sağlam bir malzeme olan deri; Türkler tarafından korunma, örtünme, eşya ve yiyecek muhafaza etme vb. amaçlarla kullanılmıştır. Örneğin, deriden pantolonlar uzun at yolculuklarına çıkacaklar için mecburi ve vazgeçilmez bir giyim şekli olmuştur.⁴

Yağlı güreşte deriden yapılmış kispetlerin tercih edilme nedeni öncelikle derinin sağlamlığı ve güreşin yağlı olmasıyla alakalıdır. Güreşte pehlivanların bel bölgesinden güce dayalı pek çok oyun yapmaları giyilecek

¹ Çağatayca bigiz kelimesinden gelen biz, iğne batırılması zor olan sert şeylerin dikilmesinde, iğnenin geçebilmesi için delik açmaya yarayan ucu sivri ve ince, demir alet, tığ demektir. (İlhan Ayverdi, Ahmet Topaloğlu Türkçe Sözlük, İstanbul, Kubbealtı İktisadi İşletmesi, İstanbul, 2007, s. 146).

² Lütfü Dağtaş, *Anadolu' da Dericilik*. Dönence Basım Yayın, 1. Baskı, İstanbul, 2007, s. 17.

³ Bahaeddin Ögel, *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1984, s. 93.

⁴ Lütfü Dağtaş, *age.*, s. 8.

kıyafetteki sağlamlığı bir zorunluluk haline getirmiştir. Öte taraftan derinin kumaşa itibarla yağı çok az emmesi ve yağla birlikte kayganlaşan yapısı nedeniyle yağlı güreşin doğasına uygundur.

Bu noktada bir husus gözden kaçırılmamalıdır. Pehlivanların kispetlerine duydukları saygı, deri kispet tercihi hususunda belki bir neden daha ortaya koymaktadır. Çünkü Türk kültür tarihine bakıldığında tıpkı pehlivanlarda olduğu gibi derinin kutsallaştırıldığı başka alanları da görmek mümkündür. Türkler deri ve dericiliğe tıpkı demircilerde olduğu gibi işlevsel özelliği nedeniyle kutsal gözle bakarlardı. Örneğin, Tanrı'ya kurban olarak kesilen hayvanların derileri şamanın olurdu. Şamanlar bu derilerin içlerini ot veya samanla doldurarak yeniden şekil verirler ya da bazılarını duvarlara ve ağaçlara asarak o hayvana saygı görevinde bulduklarına inanırlardı.⁵ Altay ve Sibiryaya şamanları ise derileri çadırlarına asarlardı. Çünkü kutsal hayvanların derileri ataların ve kutsal ruhların kişiliklerini temsil ederdi.⁶ Dede Korkut hikayelerinde de deri kuvvet timsali olarak gösterilmektedir. Salur Kazanın Evinin Yağlamalandığı Destan'da Kara Göne tarif edilirken onun gücünü anlatmak için "kara boğa derisinden beşiğinin örtüsü" olan ifadesine yer verilmiştir.⁷

Türk kültüründe deri, ahiret inancıyla doğrudan ilişkilendirilmiş ve bu yüzden de saygı görmüştür. Bu anlamda İbn-i Fadlan'ın Oğuzların ölümlerini defnederken kurban edilen hayvanların baş, ayak, kuyruk ve derilerinin mezarların yanına dikilen sırıklar üzerine asılmasını anlatması, buna örnek olarak gösterilebilir. İnanışa göre bu, ölen kişinin cennete giderken bineceği hayvanı temsil etmektedir.⁸ Altaylılar da aynı ritüeli iyi tözler adına kurban kestikleri zaman yapmaktadırlar. Ancak kurban Erlik adına kesilmişse kötülüğü temsil ettiği için deri ona sunulmaz, kesen kişiler tarafından kullanılır.⁹

Deriyle ilgili pratikler çeşitli Türk boylarında değişiklik gösterse de hemen hemen hepsi içerisinde bir saygıyı barındırmaktadır. Örneğin, Beltir Türkleri Tanrı'ya kurban verdikten sonra kurbanların derilerini yakar ve ateş

⁵ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1993, s. 34.

⁶ Bahaeddin Ögel, *age.*, s. 46.

⁷ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, 32. Baskı, İstanbul, 2005, s. 53.

⁸ İbn Fadlan, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, (Haz. Ramazan Şeşen), Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s. 15.

⁹ Abdülkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, 1. Baskı, İstanbul, 1976, s. 64.

etrafında durarak tazim gösterir, bu esnada da dua ederlerdi.¹⁰ Yine Yakut Türklerinde çocuğu olmayan kadınlar kara çam ağacının altına beyaz at derisini sererek ağacın karşısında dua ederler.¹¹ Müslüman Anadolu Türklüğü muhitinde de büyü bozma, baht açma gibi bazı ritüellerde deri ve dericilikle ilgili inanışların yakın tarihlere kadar devam ettiği görülmektedir.¹² Bununla birlikte Anadolu esnaf teşkilatı olarak bildiğimiz Ahilerin piri Ahi Evran'ın debbağ olması, rüyada deri görmenin bereket getireceğine inanılması, tekkelerde şeyhlerin başka herhangi bir malzeme üzerine değil de posta oturması ve tasavvufta bu şekilde terimleşmiş olması¹³ Türklerde derinin kutsiyetini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla derinin sağlamlığı ve yağa uygunluğunun yanında deriye atfedilen kutsiyeti bir tercih sebebi olarak göstermek yanlış olmayacaktır.

Kispetin neden deriden imal edildiğiyle ilgili bir görüş de eski Kırkpınar ağalarından Alper Yazoğlu'na aittir. Yazoğlu, Kırkpınar'la ilgili eserinde güreş yapılırken deri kispetin tercih edilmesinin nedenini Türk mitolojisi, destan ve efsanelerinde var olan “don değiştirme” motifiyle açıklamaya çalışmıştır. Ona göre kispet giyme işi, Orta Asya Türklerinde şamanların kartal kanadı ve sığır boynuzları takarak o hayvanların gücünü kendisinde hissetmesi inancının devamından başka bir şey değildir.¹⁴ Yazoğlu'nun bu görüşünü Buryat masallarında boğa donuna bürünerek güreşen bir karakter desteklese de bu görüş kat'i değildir. Atalarının Boğa-Noyan adlı bir boğa olduğuna inanan Sibirya'daki Buryat Moğollarına göre boğa, güreş ve don değiştirme bağlamındaki hadise şu şekildedir:

¹⁰ Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1. Baskı, Ankara, 1991, s. 219.

¹¹ Abdülkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, 1. Baskı, İstanbul, 1976, s. 39.

¹² “Evinde huzuru olmayanlar, dükkânında işleri ters gidenler, kendilerine sihir yapıldığını hissedenler (bilhassa kadınlar) Cuma selâsı sırasında Debbaghâne'ye giderek o gün sile çukurunda hangi su var ise (“Ahırvansuyu” denilen bu su, köpek pislği, dövülmüş mazı kozalağı ya da dövülmüş sumak yaprağı karışımından oluşur) bir şişeye doldurur, daha sonra sile çukuru etrafında dönerek şu maniyi söylerler: “Dağda darı harmanı/ İçinde değirmeni/ Kırk yıllık cadıların/ Ahırvandır dermeni” Daha sonra şişeye doldurulan su, “pislik pislği giderir” düşüncesi ile içerisinde huzursuzluk olan, sihir yapılan evlere, işleri iyi gitmeyen dükkânların önlerine, köşelerine serpilir, böylece sihrin bozulacağına, kismetin açılacağına inanılır. 20-30 yıl öncesine kadar sürdürülen bu batıl inanç, debbaghânenin faaliyetlerini durdurması neticesinde günümüzde terkedilmiştir.” (Lütfü Dağtaş, *age.*, s. 166).

¹³ Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, 5. Basım, İstanbul, 2009, s. 504.

¹⁴ Alper Yazoğlu, *Balkanlardaki Türk Yağlı Güreşleri Kırkpınar I*, (yy.) Özofset, (ty.) s. 67.

“Gök-boz boğa donuna girerek Taycı Han’ın boğaları ile güreşmeğe gitmiş. Gece de “insan donuna girip”, Hanın kızı ile sevişmiş ve Han’ın kızından bir oğlu olmuş. Oğlunu Baykal Gölünün kıyısına atmış, çocuk orada büyüyerek evlenmiş ve Buryatlar böylece ondan türemişler.”¹⁵

Jean Poul Roux da insanların hayvan postu giymesi ya da maskesi takması sonucunda insan ve hayvan arasında bir ilişkinin meydana geldiği düşüncesindedir. Ona göre bu durum insanlarda hayvanlara ait bazı belirtiler ve uzuvların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.¹⁶

İnceleme

Kispet, köken olarak Akadçadan Arapçaya, Arapçadan da Türkçeye kisve ya da kisvat kelimesinden geçmiştir.¹⁷ Arapçada anlamı belden aşağı giyilen giysi demektir.¹⁸ Güreş terminolojisinde, vücudun bel aşağısıyla baldırının üstüne kadar olan kısmını kaplayan kuşaksız, düğmesiz, iliksiz olarak deriden dikilen giysi anlamına gelmektedir.¹⁹ Bu kelime bazı yörelerimizde ilk haliyle yani kisvet şeklinde de söylenmektedir.²⁰ 18. yy. şairlerinden Lebib de;

“Sardı bozdu sâk-ı bâzû-yı medâr-ı ‘ayşımı,
Kisve-pûş-ı tekye-i tezvîr ba’z-ı küşt-gîr”²¹

beytinde yalan tekkesinin kispet giyen bazı pehlivanları benim eğlence vesilemin baldırına sarma vurarak bozdu derken kisve kelimesini doğrudan bir güreş terimi olarak kullanmıştır.

Kispet kelimesinin dilimize geçmesi, muhtemelen Selçuklular zamanına rastlamaktadır. Selçuklular zamanında her ne kadar güreşler Oğuz töresine göre yapılsa da terminoloji olarak Farsçadan büyük ölçüde etkilenmiştir.

¹⁵ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 537.

¹⁶ Jean-Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (Çev. Aykut Kazancıgil) İşaret Yayınları, İstanbul, 1998, s. 178-179.

¹⁷ Özcan Şimşek, bunu şu şekilde açıklamaktadır: Kispet < Ar *Kisvet*, *kisve* < Akad *kâsu(m)* bağlamak > Akad *kusîgu*, *kusigau* bir kumaş > Akad *kusîtu* giysi > Akad *kusîtu* bir çeşit baş bandı. Özcan Şimşek, *Çeşitli Yollarla Akadçadan Türkçeye Geçen Kelimeler, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2006 Yıllığı*, Ankara, 2007, s. 234. Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1999, s. 246.

¹⁸ Atıf Kahraman, *Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 94.

¹⁹ Özbil, Alev, “Kispet ve Kispet Ustalığı” *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Turkoloji Dergisi*, Sayı 2/2, Temmuz 2009, s. 1.

²⁰ Alper Yazoğlu, *age.*, s. 67.

²¹ Diyarbakırlı Lebib, *Lebib Dîvânı*, (Haz. Orhan Kurtoğlu) 2017, (Tarihler: 9-49) (E-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55756.lebib-divanipdf.pdf?0> 26.05.2018)

Kispet kelimesi de önce Arapçadan Farsçaya daha sonra da Farsçadan dilimize geçmiştir.²²

Bazı araştırmacıların iddia ettiği gibi, kispetin yağlı güreşle kültürümüzde var olduğu düşüncesi kanaatimizce yanlıştır. Çünkü Türklerin güreşirken deriden yapılmış giysiler giydiğini, İskit/Saka Türklerine ait kemik bir avadanlık üzerine işlenen güreşçi figürlerinde²³ ve sonrasında 9. yüzyıl civarında oluştuğu varsayılan Manas Destanında görmek mümkündür. Bok-Murun Hikâyesinde Koşay Han'ın Yolay Han ile yaptığı güreş şu şekilde ifade edilmektedir:

“Pehlivanlar pehlivanı Koşay Han Manas'ın deri kisbetini giyerek ihtiyar hali ile Yolay Han'la güreşir. Tanrı artık Koşay'a kuvvet vermiştir. Onun damarlarında Tanrı'nın kuvveti dolaşmaya başlamıştır. Tuttuğu gibi Yolay'ı yere vurur ve yener”²⁴

Aynı zamanda İranlı pehlivanlar zorhanelerde yağlı güreş yapmadıkları halde kispet giyinerek çeşitli kuvvet gösterilerinde bulunmuşlardır.²⁵ Bu nokta kispetin tasarım olarak bir etkilenme neticesinde Türk güreşinde var olabileceğini akla getirirken kispetin her zaman yağ ve dolayısıyla yağlı güreşle alakalı bir giyecek olmadığını ortaya koymaktadır. Tüm bu bilgiler Türklerin yağlı güreş yapmadan önce de güreşirken kispet benzeri giyecekleri kullandıklarını düşündürmektedir.

Kispet; manda, malak, dana, keçi, sığır, gibi hayvanların derilerinden yapılan vaketa ya da videla cinsi deri kullanılarak dikilir.²⁶ Hangi hayvanın derisinden yapılırsa yapılsın kispetin dikildiği hayvanın genç olması lazımdır. Çünkü genç hayvanların derisi sağlam ve yumuşak olur, dolayısıyla pehlivana güreşirken zorluk vermez.²⁷ Pehlivanın kispet içinde rahat etmesi, kispetin vücuda uyumlu olması çok önemlidir. Eğer kispet pehlivanı rahatsız edecek ve hareket kabiliyetini sınırlayacak kadar dar ya da rakibine kolay oyun verdirecek kadar bol olursa pehlivanın ortaya koyacağı

²² Atıf Kahraman, *age.*, s. 94.

²³ Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1992, s. 61.

²⁴ Özbay Güven, *age.*, s. 26.

²⁵ Melek Ahmet Paşa ile İran'a giderek bu gösterileri izleme fırsatı bulan Evliya Çelebi de seyahatnamesinde bu gösterileri anlatmaktadır. (Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* [3/2], (Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı) Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2006, s. 145-146).

²⁶ Alper Yazoğlu, *age.*, s. 67; Atıf Kahraman, *age.*, s.96; Ali Ayağ, *Türklerde Spor Geleneği ve Kırkpınar Güreşleri*, Divan Yayınları, İstanbul, 1983, s. 86.

²⁷ Atıf Kahraman, *age.*, s. 96.

başarıyı etkiler. Eski pehlivanlar bu durumu “Kispet, pehlivanın yarısıdır” diyerek açıklamaktadırlar (K1).

Eskiden kispetler çoğunlukla manda derisinden yapılırdı. Koca Yusuf, Kurtdereli, Adalı Halil, Kara Ahmet gibi sallı (iri vücutlu) pehlivanlar manda derisinden yapılmış kispet giyerlerdi. Bunların ağırlığı 13 kg. ile 17 kg. arasında değişmekteydi. Yeterince ağır olan bu kispetler yağlanınca daha ağırlaşıyorlardı.²⁸ Hatta Seyahatname’de Edirne Güreşçiler Tekkesini anlatan Evliya Çelebi, 50-60 kg. ağırlığındaki camız derilerinden yapılmış kispetlerden bahsetmektedir.²⁹ 1963 yılından sonra manda derisi kispetlerin yerini bugün ağırlığı 2 ile 4 kg. arasında değişen dana derisinden kispetler almıştır. Kispet ustası Uğur Kesen’e göre bunun nedenleri arasında kiloları yüz yirmiyi aşan pehlivan neslinin azalması ve güreş yapılan meydanların iyi tanzim edilmiş olması yer almaktadır (K1).

Teknolojinin bu denli gelişmediği 1960’lı yıllardan önce kispetler elle dikildiği için zorluk ve zahmetinin yanında sabır ve sebat isteyen kispet ustalığı her saracın yapabileceği bir iş değildi. Kesiminden, kalıplanmasına kadar tamamıyla geleneksel usullerle üretim yapan kispet ustaları gelişen teknolojiyle birlikte kispetin bazı yapım aşamalarında teknolojiden faydalanma yoluna gitmişlerdir.

Yaşayan kispet ustalarından İrfan Şahin’le yaptığımız görüşmede³⁰ günümüzde kispet yapımı hakkında şu bilgiler elde edilmiştir:

“Kispet yapımında derinin önemi büyüktür. Deri hayvanın sırtından yüzüldüğü zaman bir iki saat içinde kokuşur. Bu şekilde olursa o hayvanın derisinden hiçbir şey olmaz. Bunun yerine yüzülür yüzülmez deriyi tuzlayıp ters çevirmek ve ivedilikle tabakhaneye yetiştirmek lazımdır. Tabakhane de çeşitli kimyasal işlemlerden geçtikten sonra deri kokuşmaz. Deri seçerken özellikle genç hayvanların (2-2,5 yaşında) derisini almaya, işlemeye özen gösterilir. Bundan sonra pehlivanın kilosuna göre kesim işlemine geçilir. Kispet yapımında derinin en güzel ve temiz yerleri kullanıldığı için iki tane dana derisinden bir kispet çıkar. Deri genelde makasla kesilir ancak bazı kalın yerlerini kesmek için ‘bıçkı’ denilen alet kullanılır. Kispet 40-45 parçadan meydana gelir, öncelikle üç parça olarak kasnak denilen kemer kesilir ve içine sertleştirici bir madde konularak

²⁸ Oğuzhan Bilgin, *Kırkpınar Deyince*, Motif Basım, İstanbul (ty.) s. 42.

²⁹ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi [3/2]*, (Hz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı) Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2006, s. 585.

³⁰ Kaynak kişi İrfan Şahin’le 18/04/10 tarihinde yapmış olduğumuz görüşme. Bu görüşmeden alınan notlar kaynak kişiyle daha önceden yapılmış olan bir röportajda verdiği bilgilerin yeniden teyit edilmesiyle oluşturulmuştur. Bk. “Çevik Doğanay (Ed), *Pehlivan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2011”. Bundan sonra İrfan Şahin’in açıklamaları K2 koduyla verilecektir.

dört parça olur. Bu esnada içine urgan konulur. Bu urganın sağlam olması önemlidir. Çünkü pehlivana hasmı kazık vurduğu³¹ zaman kispetin belinden çıkmamasını sağlayan urgandır, eğer urgan sağlam olmazsa kispet belden çıkar ve pehlivan yenik sayılır. Kasnaktan sonra bacaklar ve akabinde ara parçası (hazne-apuç) kesilir. Kesim işi tamamlandıktan sonra kesilen parçalar bali gibi yapıştırıcılarla yapıştırılarak kalıplanır, özel demirlerinin üzerinde birkaç saat kuruması beklenir. Eskiden yapıştırma işi 'çiriş'³² denilen bir maddeyle yapılırdı. Bu çiriş bilhassa İzmir tarafında yetişen bir otun kökünü kurutularak, un haline getirilmesiyle üretiliyordu. 1970'li yıllardan sonra bugün kullanılan solüsyonlar³³ çıkınca çiriş de onu yapan ustalar da kayboldu.³⁴ Yapıştırma işlemi bitip de yaklaşık iki saat içinde kalıplar kuruyunca tunçtan yapılmış muştayla şekil verilir. Muştta buruşuk ya da iyi yapışmamış deriyi elverişli hale getirir. Bu aşamadan sonra makineye geçilir ve dikiş işlemi başlar. Kispetin üzerinde bol miktarda dikiş olmasının nedeni, güreşirken pehlivanların kispeti kolay kavranmasını engellemektir. Dikiş deriyi sertleştirir ve pehlivanların kispetten kavrayarak hasmını kaldırmasına mani olur, ancak deri yumuşak olursa kispetten kavrayarak rakibini kolaylıkla kaldırır. Eskiden sertleştirme işi daha basit yöntemlerle yapılırken, günümüzde nakış gibi işlenerek derinin daha kavi olması sağlanmaktadır.

Kispetin iç kısmı gayet temizdir ve içinde asla düğüm olmaz. Kispet, vücudun eklem yerlerine ve direnç merkezlerine göre hesaplanarak yapılır. Bu direnç merkezleri dikişlerin bittiği yerlerdir. Buralara iki tane önde, iki tane arkada olmak üzere dört tane yuvarlak konulur ki bunlara 'toparlak' denilmektedir. Bu kaba dikiş işleminden sonra tüm işlemler 'biz' yardımıyla yapılır. Kispetin geri kalan dikişleri iki iğne yardımıyla altlı üstlü dikilmek suretiyle bir gün boyunca elle dikilir.

Genel dikim işlemi sonlandıktan sonra pehlivani vurmasın diye kispetin iç parçaları dikilir. Eskiden dikim işinde pamuk ipliği kullanılırdı. Dayanaksız olan bu iplik yerine günümüzde polyester ip kullanılmaktadır.³⁵

³¹ Yağlı güreşte elin yumruk halinde kolla birlikte kispetin içine sokulup oyun yapma aşamasında beklemesine kazık denir (Mehmet Dervişoğlu, *Halk Bilimi Açısından Kırkpınar Güreşleri*, Edirne Valilik Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 121).

³² Çiriş otu zambakgillerden beyaz çiçekli bir bitkidir. Temmuz aylarında çiçek açar. (<https://www.ot.gen.tr/ciris-otu.html> 25.05.2018).

³³ Kaynak kişi, bu yeni solüsyonların ustaları hasta ettiğini İstanbul'da iki kişinin bu solüsyonlar yüzünden akciğer kanseri olarak öldüğünü ve kendisinin de boğazından rahatsız olduğunu ifade etmektedir.

³⁴ Kaynak kişi her ne kadar çiriş otunun artık yapıştırıcı olarak kullanılmadığını belirtse de yaptığımız araştırmalarda çiriş otunun Akdeniz bölgesinde yapıştırıcı olarak kullanılmasının yanında halk hekimliğinde ve yemeklik olarak kullanıldığı bilgisine ulaştık (http://www.ajansbir.com/haber-30128-30128-30128-Ciris_otu_koylulerin_gerim_kaynagi_oldu.html 17.04.2012).

³⁵ Eskiden elle yapılan kispetlerde 55 metre el dikişi bulunurdu (Oğuzhan Bilgin, *age.*, 42).

Kispet tamamlanıp bir yere gönderilirken üzerine kırmızı kurdele konulur. Bu şekilde kurdeleli olan kispetin yeni olduğu anlaşılır. Bazen kurdele, kispetin bacak kısımlarına da konulur, bunun anlamı kültürümüzde kırmızı kurdele kullanımıyla aynı paralelliktedir.

Kispet yapılırken önünün biraz aşağıda olmasına dikkat edilir. Önü aşağıda, arkası biraz daha yularda olan bu özel şekle pehlivanlar arasında 'Kurt ağzı' denir. Eğer kispetin kasnak kısmı pehlivanın göbeğinin üstüne gelirse, yani kispet kurt ağzı olmazsa pehlivani kusturur."

Kispet genel olarak yedi bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şunlardır:

1) Kasnak: Kispetin bele gelen kısmıdır ve en önemli yeridir. Bu kısım dört parmak genişliğinde olur.³⁶ Pehlivanın rakibi tarafından birçok oyun bu bölümden yapılmaktadır. Bu nedenle, kasnak bölümü pehlivanın hasmı tarafından kolay kolay elle kavranmaması ve kasnakla ilgili oyunlarda pehlivani tartabilmesi için beş altı kat deriden yapıldığı gibi üç dört kat deriden yapılarak içine kösele tarzında sert malzeme konulabilir. Kasnağın içe gelen kısmının üst tarafında kasnağı açıp kapamak için ip geçirilmiştir. Bu ip kasnağın ön kısmında yer alan ve "şak" diye isimlendirilen bir yarıktan geçirilerek bağlanır ve kasnak bele oturtulmaya çalışılır.³⁷ Bu ip urgan ipidir ve günümüzde İzmir Tire'den özel olarak temin edilmektedir (K1).

Şaktan geçirilen bu ipe ayrı ayrı anlamlar taşıyan üç düğüm atılır. Birinci düğüm, ahde vefa kılmaya Allah için, ikinci düğüm, bey'ate vefa kılmaya Hazret-i Muhammed (s.a.v) için, üçüncü düğüm ise vasiyeti şereftir ki, buna "mühr-i şed" de denir. Bu düğüm de Hazret-i Ali için atılır. Şaktan geçirilen bu ipin manevi anlamları bu kadarla bitmez, eğer üçüncü düğüm atıldıktan sonra kalan uç sağa uzatılırsa Hazret-i Hasan'a, sola uzatılırsa Hazret-i Hüseyin'e işaretler. Aynı zamanda ipin sol ucu biraz uzunca bırakılır bu da Hazret-i Hüseyin'in galipliğine işaretler.³⁸

Kasnağa Arapça tutulacak yer anlamına gelen "kabza" da denilmektedir. Kabzanın diğer bir ismi de "pişkabza"dır ki bu kelime Farsça ön demek olan

³⁶ Ali Ayağ, *age.*, s. 86.

³⁷ Atif Kahraman, *age.*, s. 97.

³⁸ Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1992, s. 75.

piş kelimesi ile kabza kelimesinin birleşmesi sonucu oluşturulmuştur.³⁹ Halk arasında kasnağa pişkabza yerine “paşkavz” ya da “peşkovaz” denir.⁴⁰

2) **Hazne:** Kispetin apış arasına gelen kısımdır. ⁴¹Apış diye de adlandırılan bu kısım iki kat deriden yapılır ve pehlivanın apış bölgesini acıtmaması için yumuşak yapılmasına özen gösterilir (K1).

3) **Arka:** İsminden de anlaşılacağı gibi bu kısım kispetin arka tarafına gelen kısımdır ki rahatlık açısından biraz bol yapılır.⁴²

4) **Oyluk:** Kasnaktan dize kadar olan kısımdır. Dar olmasına rağmen vücudu sıkımayacak şekilde yapılmasına itina gösterilir. Usta kispetçiler oyluğun öne gelen kısımlarını dikişlerle çeşitli şekiller yaparak süslerler.⁴³

5) **Paça:** Kispetin dizden şirazelere kadar olan kısımdır. Şirazenin iç kısmına keçe veya bez konularak üç kat olacak şekilde baldıra üstten bir ip vasıtasıyla sarılır.⁴⁴ Paça sarılırken üç kat olarak sarılır. Bunlardan birinci kat şeriat, ikinci kat tarikat, üçüncü kat ise hakikate işaret eder ki, “şeriatte üstü var ol, tarikatte paydar ol, hakikatten haberdar ol” anlamına gelmektedir.⁴⁵ Paça ile etin arasına konulan keçeye “paçabent” ya da “keçebent” denilmektedir. Paçanın bu şekilde sıkı bağlanmasının sebebi kasnak gibi bu bölümden de çok oyun çıkmasındandır. Parmakların paçaya girmemesi çok önemlidir. Hatta güreşte boyunduruk vurmamak yasak olduğu halde paçayı kaptıran pehlivana boyunduruk vurma hakkı tanınmıştır. Eğer paçayı tutan pehlivan boyunduruğa girerse ve kendi çabasıyla boyunduruğu sökemezse usul gereği kollarını yana açarak paçayı bıraktığını ilan eder ve o anda boyunduruğu vuran pehlivanın boyunduruğu çözmesi icap eder. Eğer bir pehlivan paçası bırakıldığı halde boyunduruğu çözmezse o pehlivana iyi gözle bakılmaz.⁴⁶

³⁹ Atif Kahraman, *Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 97.

⁴⁰ Atif Kahraman, Koca Yusuf gibi sallı pehlivanların kasnak genişliğinin 100 cm'den fazla olduğunu, şimdiki güreşçilerin ise en fazlasının 96 cm geçmediğini, aynı zamanda Keçecili Kasım Pehlivan'ın 90 senedir yağlanmayan kispetini bizzat kendisinin ölçtüğünü ve 104 cm geldiğini belirtmektedir (Kahraman, *age.*, s. 97).

⁴¹ Gös. yer.

⁴² Gös. yer.

⁴³ Atif Kahraman, *age.*, s. 97.

⁴⁴ Gös. yer.

⁴⁵ Özbay Güven, *age.*, s. 75.

⁴⁶ Oğuzhan Bilgin, *Kırkpınar Deyince*, Motif Basım, İstanbul (ty.) s. 41.

6) **Şiraze:** Kispetin en alt kısmıdır. Bazı kispet ustaları şiraze kısmını süslü olsun diye üçgen biçiminde kesik kesik yapar.

7) **Ayna:** Kispetin dize gelen kısmıdır. İkinci bir deri ile sağlamlaştırılmıştır.⁴⁷

Pehlivanlar kispetlerinin arkasına kendi ismini ya da hamisinin ismini yazdırır. Bazı pehlivanlar da kispetlerinin arkasına ayna koyarlar ki bunlara “aynalı pehlivan” denilmektedir.⁴⁸

Kispetin bu şekilde yedi parçadan oluşturularak göbekte diz kapağı arasını kapatacak şekilde tasarlanmasının dini bir sebebi vardır. İslami hükümlere göre, avret mahalli insan vücudunda başkaları tarafından görülmesi ve gösterilmesi haram olan yerlerdir. Buna “setr-i avret” de denir. Buna göre erkeğin avret mahalli göbek deliği ile diz kapağının dört parmak aşağısıdır.⁴⁹ Kispet günümüzde her ne kadar asıl şeklini kaybetmiş olsa da göbek deliğinden diz kapağının altına kadar olan bölgeyi büyük ölçüde kapatmaktadır.

Türk kültür tarihine bakıldığında özellikle Hunlar, Göktürkler ve Uygurlarda kadınların da erkekler gibi çeşitli spor alanlarında kendilerini geliştirdikleri görülmektedir.⁵⁰ Türk anlatılarında yer alan Kız Saykal, Kanıkey, Telli Hanım, Selcen Hatun, Banu Çiçek vb. daha pek çok kadın alp bu durumu doğrular niteliktedir. Kadın alplar, alplığın gerekleri noktasında erkek muadillerinden geri kalmamışlardır. Bunun en güzel örneğini Dede Korkut Hikayelerinde görmek mümkündür. Bamsı Beyrek’le Banu Çiçek at binip, ok atıp, güreş tutmuşlar ve neticede Banu Çiçek, Bamsı Beyrek’i olabildiğince zorlamıştır.⁵¹ Anlatılarda spor zamanının şartları içerisinde erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da bir ihtiyaçtır, gösteri amacı güdülmez. Sporun ihtiyaçtan ziyade gösteriye evrilmeye başladığı zamanlarda ise değişen toplumsal cinsiyet rolleriyle sadece ülkemizde değil tüm dünyada erkekler daha çok güreş gibi güç, hız, mücadele ve temasın olduğu sporlara; kadınlar ise estetik, zerafet, esneklik ve dengenin olduğu sporlara yönelmişlerdir.⁵² Dolayısıyla Türklerin icra ettikleri karakucak, şalvar,

⁴⁷ Atıf Kahraman, *age.*, s. 97; Mehmet Dervişoğlu, *age.*, 249.

⁴⁸ Oğuzhan Bilgin, *age.*, 43. Kispet ustası İrfan Şahin aynalı kispetlerin yapıldığı dönemleri gördüğünü hatta kendisinin de kispetlerin arkasına küçük yuvarlak ayna koymak suretiyle bu kispetlerden yaptığını söylemektedir. Bu aynaların kispete konulmasının sebebi İrfan Usta’ya göre parlayarak dikkat çekmesidir (K2).

⁴⁹ Hasan Arıkan, *Muhtasar İlmihal*, Fazilet Neşriyat, İstanbul (ty.), s. 51.

⁵⁰ Ayhan Dever, Ahmet İslam, “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kültüründe Spor Algısı”, *Manas Sosyal Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.2 2015, s. 48-53.

⁵¹ Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, 32. Basım, İstanbul, 2005, s. 64.

⁵² Murat Yüksel “Cinsiyet ve Spor” *Tarih Okulu Dergisi*, s. 14, Eylül 2014, s. 674.

kuşak, aba ve yağlı olmak üzere geleneksel beş güreş çeşidinin hiç birisinde kadına yer verilmemiştir. Her ne kadar erlik kavramı tartışmaya açık olsa da güreş meydanlarının “er meydanı” olarak ifade edilmesi, daha baştan toplumsal bir kabulü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kispet, bu toplumsal kabuller dahilinde erkeklerin giymesi beklenen ya da erkek giysisi olarak belirlenmiş bir kıyafet olarak değerlendirilip kalıp yargı (stereotip) oluşturmuştur.

Din, mensuplarının dünya karşısındaki tutum ve davranışlarını belirleyen bir zihniyet ve ideoloji kazandırdığı için toplumsal cinsiyetin oluşmasında etkin bir unsurdur.⁵³ Bu yüzden her aşaması dinle iç içe geçmiş bir spor dalı olan yağlı güreşin tek kıyafeti kispetle ilgili kalıp yargının oluşmasında dinin etkisi büyüktür. Çünkü İslamiyet’te kadınlar için bedenlerinin görülmemesi ve gösterilmemesi gereken kısımlar belirlenmiştir.⁵⁴ Ancak kispet, sadece erkekleri ilgilendiren dini bir hükme göre tasarlandığından örtünme söz konusu olduğunda kadınlar için İslami çerçevenin çok dışında kalmaktadır. Dolayısıyla dini unsurlarla bezeli bir sporun içerisinde dine aykırı bir durum toplum tarafından kabul görmeyecektir.

Edebiyat metinlerinin ya da gösterime dayalı ürünlerin icrası sırasında gelenekten var olan birtakım usuller olduğu gibi kispet giymenin de kendine has bir üslubu vardır. Eskiden kispet, paçabent gibi edavata, güreşilen yerlere pehlivanlar tarafından ayrı ayrı hürmet gösterilir, kispet giymeden önce mutlaka abdest alınır, pirlar anılırdı (bir Fatiha, üç İhlâs-ı Şerif okunarak). İki rekât namaz kılındıktan sonra yere diz çökerek dua okunurdu. Daha sonra kıbleye yönelmek suretiyle kispetin ön kasnağı öpülüp başa konulur ve sonrasında kispet giyilirdi. Bunlarla birlikte kispet rastgele giyilip, çıkarılmazdı. Kispeti giyerken ya da çıkarırken önce sağ ayak, sonra sol ayak olmak üzere bir sıra takip edilirdi. Kispet çıkarıldıktan sonra da yine kispetin kasnağı öpülürdü.⁵⁵ Aynı zamanda pehlivanlar kispetlerini giymezden ya da çıkarmazdan önce yere kadar uzanan beyaz entari şeklinde gömlek giyerlerdi. Bu şekilde hem avret yerlerinin gösterilmemesi sağlanır hem de kefen şeklinde giyilen beyaz entari sayesinde Kırkpınar efsanesi anımsatılarak bu sporun kökünde şehitlik olduğu hatırlatılırdı.⁵⁶ Günümüzde bu gelenekler ifade ettiğimiz şekilde devam etmemekle birlikte, kaynak kişilerle yaptığımız görüşmelerde pehlivanların abdest alarak, genellikle

⁵³ Gürhan, Nazife, “Toplumsal Cinsiyet ve Din” *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, s. 4, Kasım, 2010, s. 61.

⁵⁴ Hasan Arıkan, *age.*, s. 51.

⁵⁵ Özbay Güven, *age.*, s. 74.

⁵⁶ Halil Delice, *Kırkpınar, Türklerde Spor Anlayışı ve Kırkpınar Ruhu*, 1. Baskı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2011, s. 29.

Fatiha-i Şerif, İhlâs-ı Şerif ve Ayet’el Kürsü başta olmak üzere çeşitli dualar okumak suretiyle kispetlerini giydiklerini ayrıca beyaz entari yerine de geniş havlular kullandıkları öğrenilmiştir⁵⁷ (K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10).

Bireyin kişiliğini ve kimliğini ifade etmesinde önemli bir iletişim aracı olan kıyafetlerin bir anlamda kişiler arasındaki simgesel sınırların belirlenmesinde “kimlikleşme” işlevi gördüğü düşünüldüğünde⁵⁸ kispetin de pehlivanlara bir kimlik ve bu kimlik dahilinde bazı sorumluluklar yüklediğini söylemek yanlış olmaz. Çünkü eski güreş geleneğimizde akli kesen herkes kispet giyemezdi. Kispet giymek ateşten bir gömlek giymeye teşbih edilirdi. Kispeti giyen kimse ömrünün sonuna kadar bir alp-eren gibi yaşamının sözünü vermiş sayılırdı. Genç bir pehlivana kispet giymeyi ustası layık görürse kispet giyebilirdi ve kispet giyme töreni düzenlenirdi. Bu tören şu şekilde gerçekleşirdi: Kispet giyme töreni sırasında eski pehlivanlar seyirciler, pehlivanın hısım ve akrabası da bulunurdu. Genç pehlivan onların huzurunda ustasının ve yaşlı pehlivanların ellerini öper ve bir akranı ile gösteri güreşi yapardı. Pehlivanın ailesi de kurban keser, misafirleri ağırlardı. Yukarıda anlattığımız gibi yine törelere göre kispet giymeden önce iki rekât namaz kılınır, pehlivanların piri Hazret-i Hamza’nın ruhuna “Fatiha” okunurdu. Kispet giyilirken besmele çekilir, kispetin kasnak kısmı öpülür, alna konur, önce sağ sonra sol paçadan kispet ayağa geçirilirdi. Yine törelere göre kispet giyme töreninde yağ kazanının ya da ibriğinin içine bir miktar gülsuyu dökülürdü.⁵⁹

Pehlivanlar kispetlerine kutsal bir duygu ile bakarlar, güreşi bıraktıkları zaman kispetlerini evlerinin en değerli kısmına asarlar.⁶⁰ Karşısına rakip

⁵⁷ Güreşe başlamadan önce dua etme geleneği yağlı güreşin haricinde minder güreşlerinde de uygulanmıştır. Ali Uyan, Ankara 19 Mayıs Stadyumunda İranlılarla yapılacak güreş öncesinde yaşadıklarını şöyle nakletmektedir: “...Merhum Yaşar Doğu bizim güreş takımına abdest aldırıp mayoları öyle giydirdi ve o an için hiç unutamadığım bir şeye şahit oldum. 87 kilo güreşçilerimizden Erzurumlu Nizamettin Gürbüz ellerini açmış dua ediyordu. “Yarabbi eğer biz takım halinde gavurlara yenileceksek emanetini burada al. Yenik olarak neticeyi görmeyeyim” diyordu ve bir ara gözlerine baktığımda gözyaşları akıyordu. Çok etkilendim. “(K3).

⁵⁸ Nihan Akdemir, “Moda Sektöründe Toplumsal Cinsiyet Kavramının Varlığı” *Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER)* Y. 4, S. 12, Ağustos 2017, s. 252.

⁵⁹ Ali Ayağ, *age.*, s. 86; Mehmet Dervişoğlu, *age.*, s. 250-251.

⁶⁰ Kurtdereli daha yeni evlendiği günlerde kispetiyle arasındaki bağı şu şekilde anlatmaktadır: “Güleş tiryakiliği illiğime ne kadar işlemiş olacak ki, karımdan daha çok odamda asılı duran kispeti okşayıp duruyordum. Bunu Balıkesir’in meşhur saracı Telaşeli Mehmet Usta dikmişti. Çok kavi bir kispetti. Odada ne zaman تنها kalsam onu öpüp okşadıktan başka onunla konuşarak: ‘Sen beni başpehlivan yapacaksın.’ derdim” (İsmail Habib Sevük, *Türk Güreşi*, Ocak Matbaası, 1. Baskı, İstanbul, 1948, s. 274-275).

çıkılmayacak kadar güçlü ve çok ünlü bazı pehlivanlarda kispetlerini Kabe'ye asmak için Mekke'ye götürüler veya bir gidenle gönderirler.⁶¹ Güreş tarihimizde Çoban Veli Pehlivan⁶² bizzat kendisi giderek kispetini Mekke'de Şam Kapısı'na asan pehlivanlarımıza, Kurtdereli Mehmet Pehlivan⁶³ ise kispetini Kâbe'ye gönderen pehlivanlarımıza birer örnektir.

Türkiye'nin meşhur kispet ustaları arasında en eski olarak bilinenler 1900'lu yıllarda İstanbul'da yaşamış olan Nazif Hoca ve çırağı Yeşil Hafız'dır. Yine bu dönemin meşhur kispet ustaları arasında yer alan ve Kurtdereli Mehmet Pehlivan'ın ilk defa baş kategorisine çıktığı kispeti de diken Telaşeli Mehmet Usta da dönemin meşhur saraçları arasında anılmaktadır. Cumhuriyet Dönemi meşhur kispet ustaları arasında Balıkesirli merhum Hidayet Başsaraç, Mustafa Turabi ve çırağı Bigalı İrfan Şahin⁶⁴ ve onun da çırakları Bigalı Mehmet Derse, Samsunlu Uğur Kesen ve Manisalı Uğur Boncuk yer almaktadır.⁶⁵

Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin 16 Kasım 2010 tarihinde İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne alınmasından⁶⁶ sonra yağlı güreşe olan ilgi artmış ve bu kültür mirasının bekası noktasında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu anlamda yağlı güreşin en önemli parçası olan kispetle ilgili iki gelişme dikkat çekicidir. Bunlardan birincisi, Cumhuriyet Döneminin önemli kispet ustalarından İrfan Şahin'in BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumunun (UNESCO) somut olmayan kültür mirası çalışmaları kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğüne belirlenen "Türkiye'nin 2010 Yılı Yaşayan İnsan Hazinesi"

⁶¹ Atıf Kahraman, *age.*, s.99.

⁶² "Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud dönemlerinde yaşadığı sanılmaktadır. Bergama'nın Çoban Köyündendir. Güreş dualarında "Şam Kapısına kispet asan Hacı Pehlivan'a dahi kalmadı bu dünya pehlivan" denilerek ismi anılmaktadır." (Atıf Kahraman, *age.*, s.99).

⁶³ Kurtdereli Kabe'ye kispetini göndermesini Ali Reşad Göksidan'a şu şekilde anlatmaktadır: "Avrupa, İngiltere, Amerika'da karşıma çıkanları on dakikadan fazla durdurmuyarak yendikten sonra İstanbul'da en son güleşimi (1911) yaptım. İstanbul'da güreş meraklısı birçok paşalar ve beyler dediler ki: "sen bir dünya pehlivanısın, bütün cihanda senin kolunun dengi yoktur. Kispetini artık Kabe'ye asmak hakkındır" bizim başpehlivanlık kaidesinde karşısına çıkacak kimse kalmayan pehlivan kispetini Kabe'ye götürerek Allah'a şükredip pehlivanlığı bırakır. Fakat ben hac seferi için hazırlanırken Yemen Harbi patladı. O bitmeden Trablus Harbi, Balkan Harbi, Cihan Harbi derken Kabe'ye yüz sürmek fırsatını bir türlü bulamadım. Fakat Balıkesirli Hacı Kara Mehmed vasıtasıyla, kispetimi ve kurbanlığımı Kabe'ye gönderdim." (İsmail Habib Sevük, *age.*, s. 288).

⁶⁴ Atıf Kahraman, *age.*, s.99. Cumhuriyet tarihinde altın kemer almış üç başpehlivanın kispetini de İrfan Şahin dikmiştir (18.04.2012 kişisel görüşme).

⁶⁵ <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,46920/irfan-sahin--kispet-ustasi.html> (25.05.2018).

⁶⁶ <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12207/kirkpinar-yagli-gures-festivali-insanligin-somut-olmaya-.html> (26.05.2018).

arasında kendisine yer bulması,⁶⁷ 2012 yılında ise 02.0018 envanter numarasıyla Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri'ne kabul edilmiş olmasıdır.⁶⁸ Bu bağlamda İrfan Şahin “*Somut olmayan kültürel mirasın spesifik elemanlarını yeniden yaratmak veya yorumlamak açısından gerekli bilgi ve becerilere yüksek düzeyde sahip kişi*”⁶⁹ olarak ilan edilmiştir. İrfan Şahin’in yaşayan insan hazinesi olarak ilan edilmesinde sanatını on yıldır icra ediyor olması, sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması, bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü, konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması, yaptığı işe kendini adanmışlığı, bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği, bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi gibi özellikler göz önünde bulundurulmuştur.⁷⁰ Buradaki amaç sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ket vurmadan, kültürü korumak adına geriye gitmeye zorlanmadan, çağdaş yaşam şartları içerisinde somut olmayan kültürel mirasın sanatsal ve mesleki birikimine sahip kişilerin arşivci, koleksiyoner, belge toplayıcısı gibi diğer kişiler tarafından desteklenmesi ve bu vesileyle kültürel mirasın kataloglanması, yine bu kişilerin sergi, gösteri, sahneleme vb. vasıtasıyla tanınırlığının ve görünürlüğünün artırılması ve bütün bu yollarla göreceli olarak daha kolayca bulabilecekleri çıraklara sanatlarını aktarmalarının önünü açmaktır.⁷¹ Kispetle ilgili ikinci gelişme ise kispet ustalığının “kispet yapıcılığı” ismiyle 13.03.2013 tarihinde 01.0044 envanter numarasıyla Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri'ne alınmış olmasıdır.⁷² Kispetin envantere kabul edilmesinde; kispetin SOKÜM alanlarından birine girmesi, insan yaratıcılığının bir kanıtı olarak değerlendirilmesi, kültürel ve toplumsal gelenekler içerisindeki köklülüğü ve önemi, kaybolma riski ve koruma eylemlerinin yeterliliği gibi hususlar⁷³ göz önüne alınmıştır.

Kispetin geleneğe uygun şekilde dikilmesi yönünde Türkiye Güreş Federasyonu da önemli adımlar atmıştır. Federasyonun aldığı kararla 2017 yılı için başpehlivanların 2018 yılı ocak ayından itibaren de tüm boylarda güreşecek pehlivanların sadece aslına uygun kispetle güreş

⁶⁷ http://nethaberturk.blogspot.com/2010/10/hazine-kspet-ustas_07.html (29.09.11).

⁶⁸ <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12929/yasayan-insan-hazinelere-ulusal-envanteri.html> (26.05.18).

⁶⁹ Öcal Oğuz, *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Geleneksel Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2009, s. 34-35.

⁷⁰ <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12929/yasayan-insan-hazinelere-ulusal-envanteri.html> (26.05.18).

⁷¹ Öcal Oğuz, *age.*, s. 38-40.

⁷² <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,51130/kispet-yapimciligi.html> (25.05.2018).

⁷³ <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,159257/somut-olmayan-kulturel-miras-ulusal-envanteri.html> (25.05.2018).

organizasyonlarına çıkabilecekleri duyurulmuş ve bununla ilgili bir kispetin nasıl olması gerektiğine dair fotoğraflar yayınlanmıştır.⁷⁴ Böylece daha önceleri kispetlerin içine kaygan yapısı nedeniyle tutup oyun yapmayı güçleştiren branda, yapay deri, naylona benzer malzemeler dikilmeyecektir ve tüm kispetler standart bir şekle kavuşturulmuş olacaktır. 2017 Kırkpınar'ında başpehlivanlar için bu kural üzerinde titizlikle durulmuş, standartlara uygun olmayan kispet giyen pehlivanlara ek süre tanınarak kispetlerin değiştirilmesi istenmiştir. Yine bu yılda geçen yıllara göre güreşlerin daha hareketli, oyun içerikli ve seyirciler açısından daha göz doldurucu olması çeşitli uzmanlarca kispette yapılan bu değişikliğe bağlanmıştır. Bu durum kispetin yağlı güreş için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler vesilesiyle UNESCO ve TGF'nin amaçları doğrultusunda kispetin kendine özgü nitelikleri korunacak, gelişecek ve sürdürülebilirliği sağlanabilecektir.

Kispet söz konusu olunca akla gelen bir diğer malzeme de kispetin muhafazası olan zembildir. Zembil; Farsça bir kelime olup "küçük sepet" anlamına gelmektedir.⁷⁵ Güreş terminolojisinde "kındıra veya saz gibi su bitkilerinden yapılan, pehlivanların kispetlerini taşımak ve muhafaza etmek için kullandığı çanta" demektir. Zembilcilerin piri, zembil örüp emeği ile geçinen Hz. Süleyman'dır.⁷⁶

Pehlivanlar güreş bittikten sonra kispetlerini güzelce temizlerler. Kispetin en büyük düşmanı sudur. Bunun için kispet yağlanarak zembil içinde muhafaza edilir. Zembil pehlivanlarla özdeşleşmiş bir araç olması nedeniyle güreşi ve pehlivanı temsil eder. Bir pehlivanın elinde zembil olması o pehlivanın güreş kovalamakta olduğuna ya da güreşten geldiğine işarettir. Zembilin duvara asılması ise güreşi bırakmış olmanın bir ifadesidir. Eskiden zembil taşımak genç pehlivanlar için önemli görülürdü. Zira usta bir pehlivanın zembilini çırakları taşırdı. Ancak usta kendisinde pehlivanlık işaretleri görülmeyen çırağına kispet taşıtmazdı. Dolaylı yoldan genç bir pehlivana zembil vermek, onun geleceğinin parlak olduğuna işaretti.⁷⁷ Ayrıca bir pehlivanın diğer bir pehlivanın önüne zembilini koyması, o pehlivana meydan okuduğu anlamına gelmekteydi (K3).

⁷⁴ <http://www.tgf.gov.tr/tr/index.php/656-tarihi-kirkpinar-yagli-gureslerine-katilacak-olan-pehlivanlarimizin-dikkatine/> (10.07.2017).

⁷⁵ Mehmet Kanar, Farsça Türkçe Sözlük, Say Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008, s. 752.

⁷⁶ Oğuzhan Bilgin, *age.*, s. 43.

⁷⁷ Ali Ayağ, *age.*, s. 87; Oğuzhan Bilgin, *age.*, s. 43.

Sonuç

Türkler; tarih boyunca karakucak, şalvar, kuşak, aba ve yağlı güreş olmak üzere beş farklı güreş tarzı geliştirmişlerdir. Bu güreş türlerinde kullanılan pırpıt, aba, kuşak ve kispet gibi kıyafetlerden sadece örtünme amacıyla değil güreş oyunlarının çeşitlendirilmesi bağlamında da faydalanılmıştır.

Yağlı güreşin gerekliliklerinden biri olan kispet; özel seçilmiş deriden, özel bir ustalikle dikilebilmektedir. Cumhuriyet Döneminde yetişmiş kispet ustası az olmakla birlikte günümüz şartlarında bu anlamda bir yetersizlik söz konusu değildir. Bununla birlikte sahayı zenginleştirme hususunda Kültür Turizm Bakanlığıyla birlikte UNESCO'nun ciddi projeleri bulunmaktadır. Kispet dikiminde teknolojik gelişmeler ışığında bazı geleneksel metotlar terkedilmiş olsa da bu durum öze çok zarar vermemiş, zararın telafisi yönünde TGF tarafından kararlar alınmıştır.

Kispet arka planda özellikle eski Türk tefekküründe deri ve dericilikle ilgili inanış ve ritüeller dolayısıyla meydana gelen saygıdan nasiplenmiş, diğer taraftan yağlı güreşin her safhasında görülen İslâmî unsurlar bu saygıyı beslemiştir. Güreş, başlı başına peygamber sporu olarak değerlendirilirken, cazgırların pehlivanlara yaptıkları dualara “salavatlama” güreş yapılan meydanlara “dualı çayır” denilmiş, yağlı güreşin kökü şهادetle ilişkilendirilmiştir. Kispet de bunlardan ayrı düşünülmemiş, çeşitli bölümleri Hz. Muhammet (s.a.v) başta olmak üzere al-i abânın erkekleri ve tasavvufu ilişkilendirilmiştir. Kispete bu şekilde kazandırılan saygı, onu giyiminden muhafazasına kadar hususi bir konuma getirmiştir.

KAYNAKÇA

Akdemir, Nihan, “Moda Sektöründe Toplumsal Cinsiyet Kavramının Varlığı” *Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER)* Y. 4, S. 12, Ağustos 2017, s. 249-267.

Arıkan, Hasan, *Muhtasar İlmihal*, Fazilet Neşriyat, İstanbul (ty.)

Ayağ, Ali, *Türklerde Spor Geleneği ve Kırkpınar Güreşleri*, Divan Yayınları, İstanbul, 1983.

Ayverdi, İlhan, Topaloğlu Ahmet, *Türkçe Sözlük*, İstanbul, Kubbealtı İktisadi İşletmesi, İstanbul, 2007.

Bilgin, Oğuzhan, *Kırkpınar Deyince*, Motif Basım, İstanbul (ty.).

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.

Çevik, Doğanay (ed.) *Pehlivan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011.

Dağtaş, Lütfü, *Anadolu’ da Dericilik*, Dönence Basım Yayın, İstanbul, 2007.

- Delice, Halil, *Kırkpınar, Türklerde Spor Anlayışı ve Kırkpınar Ruhu*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2011.
- Dervişoğlu, Mehmet, *Halk Bilimi Açısından Kırkpınar Güreşleri*, Edirne Valilik Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- Dever, Ayhan, Ahmet İslam, “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kültüründe Spor Algısı”, *Manas Sosyal Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.2 2015 s. 46-61.
- Diyarbakırlı Lebib, *Lebib Dîvânı*, (Haz. Orhan Kurtoğlu) 2017 (E-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55756,lebib-divanipdf.pdf?0>).
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Eren, Hasan, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1999.
- Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Gürhan, Nazife, “Toplumsal Cinsiyet ve Din” *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* S. 4, Kasım, 2010.
- Güven, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- İbn Fadlan, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, (Haz. Ramazan Şeşen), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010.
- İnan, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- _____, *Eski Türk Dini Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976.
- Kahraman, Atif, *Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.
- Kanar, Mehmet, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2008.
- Oğuz, Öcal, *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? Geleneksel Yayıncılık*, Ankara, 2009.
- Ögel, Bahaeddin, *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1988.
- _____, *Türk Mitolojisi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- _____, *Türk Mitolojisi II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Özbil, Alev, “Kispet ve Kispet Ustalıği” *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Turkoloji Dergisi*, Sayı 2/2, Temmuz 2009.
- Roux, Jean-Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (Çev. Aykut Kazancıgil) İşaret Yayınları, İstanbul, 1998.
- Sevük, İsmail Habib, *Türk Güreşi*, Ocak Matbaası, İstanbul, 1948.
- Şimşek, Özcan, “Çeşitli Yollarla Akadçadan Türkçeye Geçen Kelimeler”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2006 Yılığ*, Ankara, 2007.
- Yazoğlu, Alper, *Balkanlardaki Türk Yağlı Güreşleri Kırkpınar I*, (yy.) Özofset, (ty.)

Yüksel, Murat, “Cinsiyet ve Spor” *Tarih Okulu Dergisi*, S. 14, Eylül 2014, s. 663-684.

Sözlü Kaynaklar

- (K1) Uğur Kesen, Kispet Ustası/Derleme: 2011, Edirne/Merkez
(K2) İrfan Şahin, Kispet Ustası/ Derleme: 2012
(K3) Ali Uyan, Pehlivan/ Derleme: 2011, Elmalı/ Antalya
(K4) Mehmet Öztürk, Pehlivan/ Derleme: 2011, Elmalı/ Antalya
(K5) Recep Kılıç, Pehlivan- Öğretim üyesi/ Derleme: 2011, Elmalı/ Antalya
(K6) Adil İlkuçan, Pehlivan/ Derleme: 2011, Elmalı/ Antalya
(K7) Bekir Şahinal, Pehlivan/ Derleme: 2011, Elmalı/ Antalya
(K8) Mehmet Tura, Cazgır/ Derleme: 2011 Elmalı/ Antalya
(K9) Sebahattin Erdoğan, Cazgır/ Derleme: 2011 Elmalı/ Antalya
(K10) Bekir Zeybekoğlu, Pehlivan/ Derleme: 2011 Elmalı/ Antalya